

SAMENVATTING

[Royalty Free/Corbis/TCS]

Op deze foto is een landsgrens duidelijk waarneembaar. Waar zou dit zijn? Zichtbaar is de bewoning aan de ene kant van de grens, met huizen die eruit zien alsof ze niet goed onderhouden zijn. Waarschijnlijk gaat het om een arme buurt in een stad. Aan de andere kant van de scheidslijn heeft de natuur vrij spel, in een weinig 'mensvriendelijke' omgeving. Waarom is het verschil zo groot tussen beide kanten van de grens? Waarom staat dat hekwerk er? Wie heeft het gebouwd?

Het is de grens tussen Amerika en Mexico: letterlijk een nieuw IJzeren Gordijn. De mensen die aan de Mexicaanse kant wonen bouwen een schamel bestaan op in deze onherbergzame omgeving. Misschien steken ze wel de grens over en werken ze als illegale arbeiders in Amerika. Aan de Amerikaanse kant van de grens wonen geen mensen. Waarom niet? Is het te onherbergzaam? Zijn er geen bestaansmogelijkheden? Is er geen water, en als dat zo is, hoe komen de Mexicanen er dan aan? Waarom is er zoveel verschil tussen de gebieden aan weerszijden van de grens?

De foto toont een assemblagelijns van een 'Nike' schoenenfabriek in Vietnam. Arbeiders maken schoenen die in welvarende landen verkocht en gedragen worden. De werknemers in deze fabriek verdienen, gemeten naar de levensstandaard in hun land, goed. Zou de fabriek in Nederland staan, dan zou hun loon veel hoger zijn. De 'Nike' schoenen zouden waarschijnlijk geen 119 euro kosten, maar zo'n 250 euro. Voor de fabrikant is het opslaan van de schoenen en het transport ervan goedkoper dan het inhuren van dure arbeidskrachten in een welvend land als Nederland. Wat is duurzamer: productie van 'Nike' schoenen in een land met goedkope arbeidskrachten, relatief ver van de afzetmarkt, of productie van de schoenen in een land met dure arbeidskrachten, dicht bij de kopers? Produceert deze assemblagelijns ook voor de binnenlandse markt en voor de buurlanden?

Kunnen de bewoners van Zuid-Oost Azië zich de luxe van een paar 'Nike' schoenen veroorloven?

Hoe staat Zuid-Oost Azië er economische, cultureel, maatschappelijk en politiek voor?

Is de situatie hier overal gelijk of zijn er verschillen en zo ja, welke? Welke relaties heeft Zuid-Oost Azië met de rest van de wereld?

[Steve Raymer/Corbis/TCS]

De foto's illustreren vier voorbeelden van vraagstukken in uiteenlopende gebieden. Over elk ervan is veel informatie beschikbaar: via boeken, kranten, internet en televisie. Het valt niet mee om al die informatie op de juiste manier te analyseren en te interpreteren. Daarvoor is overzichtskennis nodig. Kennis van de wereld waarin complexe samenhangen, zoals de wisselwerking tussen natuur en samenleving, hun plaats krijgen. Het nieuwe examenprogramma aardrijkskunde voor havo en vwo biedt leerlingen – die het toekomstige midden- en hoger kader van onze samenleving vormen – de mogelijkheid om deze overzichtskennis te vergaren. Het programma reikt handvatten aan om de complexe hedendaagse werkelijkheid te begrijpen.

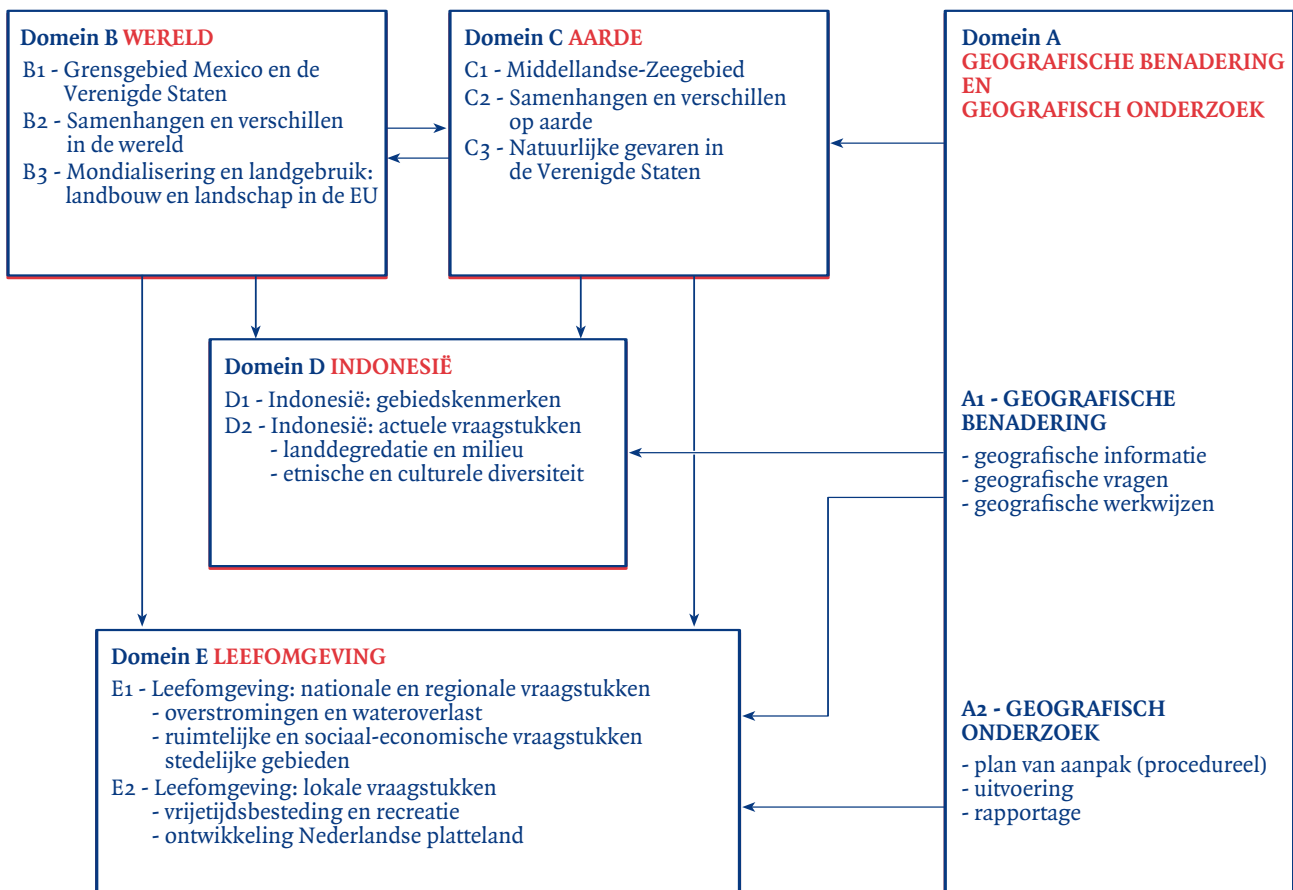
Juni 2001 kreeg het Koninklijk Nederlands Aardrijkskundig Genootschap (KNAG) van het ministerie van Onderwijs het verzoek om voorstellen te ontwikkelen voor een nieuw examenprogramma aardrijkskunde voor havo en vwo. Daarvoor stelde het genootschap in september 2001 een commissie in, bestaande uit wetenschappers, docenten en opleiders, onder voorzitterschap van prof. dr. Joost Terwindt (tevens voorzitter van het KNAG). In de zomer van 2003 is deze commissie klaar met haar werk: het samenstellen van een eigentijds programma aardrijkskunde voor havo en vwo. Deze samenvatting geeft een beknopt overzicht van het nieuwe programma en van de achtergronden en uitgangspunten ervan.

Aardrijkskunde als schoolvak heeft tot taak jongeren te oriënteren op de wereld waarin zij opgroeien en functioneren, zowel dichtbij als veraf. Mondialisering brengt 'dichtbij' en 'veraf' steeds meer samen. Voor een goede oriëntatie op de wereld moeten leerlingen zich realiseren dat verschillende gebieden op aarde verschillende kenmerken en uitgangssituaties hebben, die bepalend zijn voor hun deelname aan mondialiseringsprocessen. Ze zijn ook bepalend voor hun leefmilieu en hun sociaal-economische ontwikkeling. De samenhang tussen de gebiedskenmerken (sociale, politieke, culturele, economische, natuurlijke en andere kenmerken) is uiterst belangrijk.

Aardrijkskunde bestudeert de aarde als leefomgeving van de mens en het effect van het gedrag van de mens in zijn leefomgeving. Aardrijkskunde gaat over de relaties tussen natuur en samenleving, waarin sociaal-geografische en fysisch-geografische processen een even belangrijke rol spelen. Aardrijkskunde biedt jongeren overzichtskennis vanuit de sociale en fysische geografie. Met die kennis kunnen zij moderne informatiestromen plaatsen in een samenhangend kader. De geografische manier van denken en onderzoeken biedt leerlingen hierbij veel houvast.

Nederlandse jongeren leven in een democratische samenleving en zouden in staat moeten zijn (overheids)beleid kritisch te volgen en in de politiek te participeren. In het kader van burgerschapsvorming

Structuur havo programma

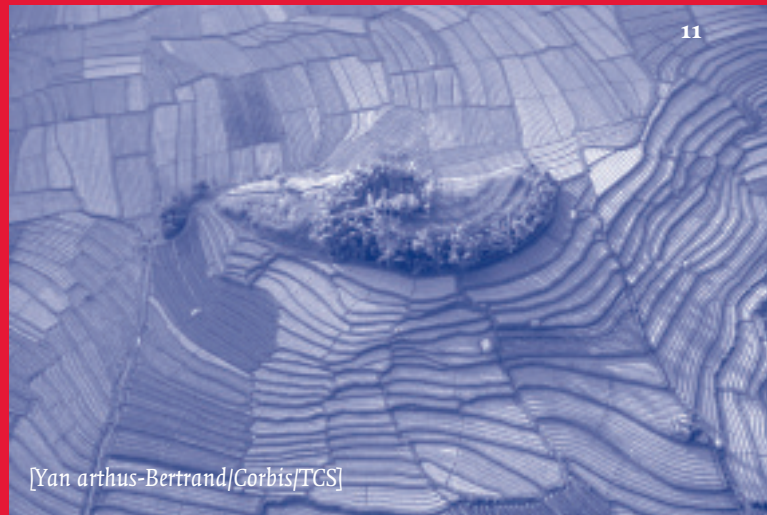

[Peter Turnley/Corbis/TCS]

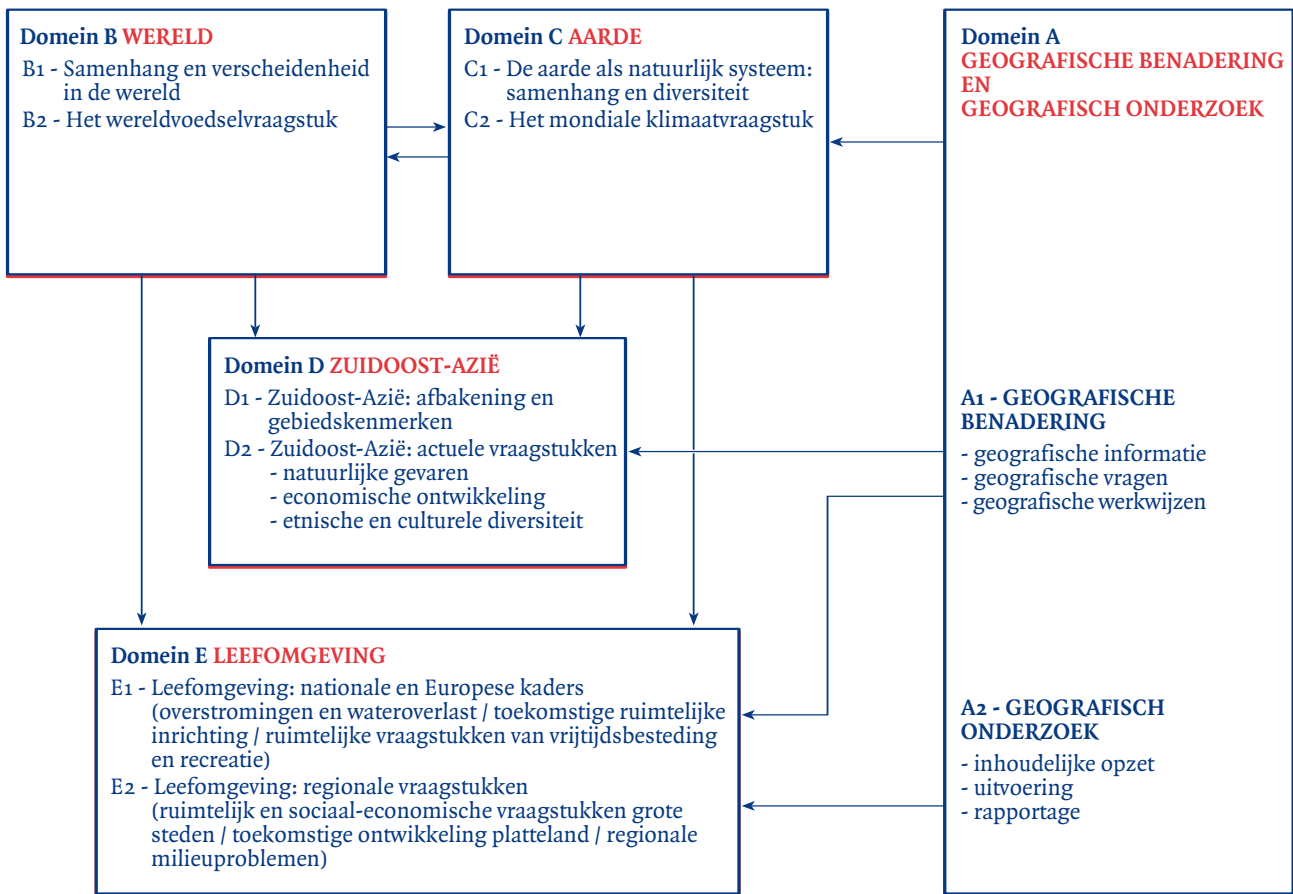
Deze foto laat een rivier zien waarin het water hoog staat. Zandzakken en extra versteviging moeten de rivierdijken versterken. In 1993 en 1995 had Nederland veel last van het hoge water. Bewoners van delen van het rivierengebied moesten evacueren. Het water stond tot aan de rand van de dijk en grote delen van het achterliggende land dreigden onder water te lopen. Wat zijn de oorzaken van het hoge water? Welke processen spelen een rol bij het gedrag van een rivier? Zijn dit soort gevaren te voorkomen en zo ja, hoe? Moeten we meer ruimte geven aan de rivieren? Of is verzwaring en verhoging van de dijken de oplossing? Hoe gaan onze buurlanden met hun rivieren om?

Ook de zee ruikt op. Het valt te verwachten dat de zeespiegel gaat stijgen door klimaatveranderingen. Nederland ligt met ongeveer 30% van het landoppervlak onder het zeeniveau. Hoe zit het met de verdediging van de kustlijn? De Deltawerken zijn voltooid, maar zijn we daarmee over twintig jaar nog voldoende beschermd tegen het water? Of valt het allemaal wel mee met die dreiging van watersnood?

Een foto van een eilandje in een groenbruine zee van rijstvelden. De heuvel is omgetoverd tot een bouwwerk van terrassen waarop Javaanse boeren al eeuwenlang rijst verbouwen. Het stabiele, regenachtige klimaat op Java en de vruchtbare bodem maken de natte verbouw van rijst mogelijk. Jarenlang was er een goed evenwicht tussen de leefomgeving, de natuur, en de mensen die hier leefden en werkten. De bevolking van Java heeft zich dankzij de rijstbouw en de uitstekende oogsten kunnen uitbreiden. Tegenwoordig is de druk van de bevolking op de Javaanse natuur te groot. Java kan de eigen bevolking niet meer onderhouden, te veel mensen zijn van de landbouw afhankelijk. Gifstoffen en kunstmest komen in het milieu terecht. De rijst wordt in monocultuur verbouwd, waardoor ziektes een kans krijgen en oogsten mislukken. Wellicht kunnen nieuwe, genetisch gemanipuleerde rijstsoorten, die bestand zijn tegen ziektes en sneller groeien een oplossing bieden. Maar wie verdienen daar aan? Het zijn tenslotte Westerse bedrijven die deze rijstsoorten ontwikkelen en verkopen. Welke gevolgen heeft die nieuwe rijst voor de resterende natuur op Java? Blijven 'wilde' soorten bestaan of zullen die het onderspit delven?

[Yan arthus-Bertrand/Corbis/TCS]

Structuur vwo programma

besteedt het vak aardrijkskunde daarom aandacht aan de ‘ruimtelijke’ beleidsagenda in Nederland: bijvoorbeeld milieubeleid, ontwikkeling van stad en platteland en waterbeheer. De eigen leefomgeving van jongeren speelt hierbij een hoofdrol.

De commissie die het examenprogramma havo en vwo samenstelde heeft geprobeerd er een *state of the art* invulling aan te geven. Commissieleden hebben goed geluisterd naar docenten aardrijkskunde die in inspraakrondes en peilingen hun stem konden laten horen. De structuur van het programma is voor beide schooltypen hetzelfde, maar de invulling van het programma voor het havo verschilt van die voor het vwo.

Domein A bevat de subdomeinen ‘Geografische benadering’ en ‘Geografisch onderzoek’. De geografische benadering handelt over het omgaan met geografische informatie, over het stellen van geografische vragen en het hanteren van geografische werkwijzen. De benadering komt in alle overige domeinen nadrukkelijk terug. Het geografisch onderzoek wordt betrokken op de eigen regio, in de regel rond een thema (of een combinatie van thema’s) dat past in het domein ‘Leefomgeving’.

De domeinen B ‘Wereld’ en C ‘Aarde’ bieden het mondiale perspectief met regionale uitwerkingen vanuit het sociaal-geografische en het fysisch-geografische oogpunt. Zowel in havo als in vwo buigen leerlingen zich in

domein B en C ook over een thema dat de relatie legt tussen ‘natuur’ en ‘samenleving’ (bijvoorbeeld het mondiale klimaatvraagstuk bij vwo, domein C). In domein D staat één gebied centraal, met zijn unieke kenmerken én in het kader van ‘aarde’ en ‘wereld’. Domein E is geschreven vanuit een andere invalshoek: het behandelt actuele ruimtelijke vraagstukken in de leefomgeving. De schaal waarop de vraagstukken betrekking hebben kan lokaal of nationaal zijn, met relevante internationale kaders.

De hoeveelheid lesstof is voor havo minder dan voor vwo. Het beoogde beheersingsniveau van de verschillende vaardigheden ligt voor het vwo hoger dan voor het havo.

Er zijn ook verschillen in leerstofordening. De domeinen B en C, bijvoorbeeld, starten in het programma voor het havo met voorbeeldgebieden: het grensgebied van de Verenigde Staten en Mexico (B) en het Middellandse-Zeegebied (C). Daarna komt de overzichts kennis aan bod.

In het vwo beginnen deze domeinen met algemene kennis en inzichten, waarna wordt ingezoomd op een bepaald gebied (wereldsteden in domein B en het Middellandse-Zeegebied in domein C).

Natuurlijk beginnen leerlingen hun schoolcarrière niet in de tweede fase havo en vwo. De basisschool en de basisvorming gaan eraan vooraf. De commissie ziet het

werken aan een complex geografisch wereldbeeld – waarin het besef van samenhangen en differentiatie in de wereld een plaats heeft – als een specifiek doel voor de tweede fase. Een ander doel voor deze fase vormen de denk- en onderzoeksvaardigheden die nodig zijn voor het hoger onderwijs. De basisvorming moet in de visie van de commissie een basaal geografisch wereldbeeld bieden: het doel van algemene geografische vorming voor iedereen. Het is wenselijk dat leerlingen vóór het vierde leerjaar een goede geografische kennismaking met Europa hebben gehad. Dit is een onderwerp met belangrijke vormende waarde dat in de examenprogramma's niet als een zelfstandig thema aan bod komt.